

Zijn flamingo's *Phoenicopteridae* blijvertjes in Nederlandse wateren?

Door Joop Treep, 1993/1994, 2007.

Deze tekst werd gepubliceerd op de webpagina "Flamingo's in Nederland" www.flamingosinnederland.info.

Het opstel "Zijn flamingo's *Phoenicopteridae* blijvertjes in Nederlandse wateren?" verscheen in 1994 in *Het Vogeljaar* 42(5): 208-217. Baarn: Stichting Het Vogeljaar). In de tekst zijn enige kleine inhoudelijke correcties aangebracht en zijn wat zinnen en stukjes tekst opnieuw geformuleerd. Er is bij de verbeteringen niet vooruit gelopen op latere ontwikkelingen en ontdekkingen. Daarvoor zullen later verschenen teksten gelezen moeten worden, bijvoorbeeld "Flamingo's in het Zwillbrocker Venn".

© Op de gehele inhoud van beide teksten berust het copyright bij de auteur.

Inleiding

Voor het eerst flamingo's in het wild zien, is een bijzondere gebeurtenis. Hoe interessant het ook is om flamingo's in een dierenpark te bekijken (TREP 1980) het valt in het niet bij de betovering die over je komt wanneer een groep flamingo's in de vrije natuur kan worden geobserveerd.

Het is bijna logisch dat iemand die geheel onverwacht in Nederlandse wateren enkele of een groep flamingo's ziet, alleen registreert dat die vogels flamingo's zijn. De eerste meldingen in de jaren zeventig spraken daarom meestal slechts over "flamingo's". Toch waren er toen al waarnemers die zich realiseerden dat er zich in de groepen exemplaren met een afwijkende kleur en bouw bevonden en dat er sprake was van minimaal twee soorten flamingo's.

Een verblijf van drie Grote Flamingo's in januari/februari 1985 op het Oostvoornse Meer was voor VAN DEN BERG aanleiding om een onderzoek te houden naar voorkomen, herkenning en status van flamingo's in Nederland (1987). Omstreeks diezelfde tijd besloot ook de Duitse ornitholoog THIEDE eens op een rij te zetten hoe het stond met regelmatige meldingen in Duitse wateren (1987).

Na de publicatie van bovengenoemde artikelen zijn meer gegevens over aantallen, voortplanting en trekgedrag bekend geworden. Vooral het ontstaan van een flamingobroedkolonie in het Zwillbrocker Venn in Duitsland (TREP ET AL 1992) met de mogelijkheid om de daar geboren jongen van kleuringen te voorzien, heeft daaraan bijgedragen. In dit artikel wordt geprobeerd de huidige stand van zaken betreffende de flamingo's in Nederland aan te geven.

Methode

Een groot probleem bij het verzamelen van gegevens over flamingo's in Nederland is dat voor veel vogelaars flamingo's als exotische vogels gelden en dat is dan de reden om niet veel aandacht aan ze te besteden. Zo registreerde de CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna) alleen de aantallen van de gesignaleerde Grote Flamingo's, omdat die mogelijk van wilde herkomst waren, maar niet van de hen meestal begeleidende Chileense Flamingo's.

De flamingo's die in de jaren zeventig in de Nederlandse wateren opdoken, behoorden met zekerheid voor het grootste deel tot de soort Chileense Flamingo *Phoenicopterus chilensis*). Een enkele Grote Flamin-

go (*Ph. ruber roseus*) werd toen ook al eens in de groepen herkend. De meeste waarnemers meldten echter in het begin slechts de algemene naam "flamingo". Men had geen ervaring in het herkennen van de afzonderlijke soorten en ook niet alle veldgidsen waren op dit gebied even duidelijk. Bovendien is de afstand vaak te groot om de flamingo's per individu echt goed te bekijken.

Met een duidelijke herkenningstabel (zie Tabel 1) is echter het onderscheid tussen de verschillende flamingosoorten gemakkelijk te maken. Bovendien beschikken steeds meer vogelaars over uitstekende verrekijkers en telescopen. De laatste jaren wordt daarom in de meldingen veel vaker het onderscheid tussen de verschillende soorten aangegeven.

Gedurende lange tijd zijn door de schrijver (observatie-)gegevens over flamingo's verzameld. Van sommige gebieden wat meer dan van andere. De ongeveer 650 gegevens over de afgelopen 22 jaar zijn afkomstig uit waarnemingsrubrieken van vogeltijdschriften als *Het Vogeljaar*, *Dutch Birding*, *Sterna*, *Grauwe Gors* en *Grauwe Gans*; uit dagblad- en tijdschriftartikelen, de *Sovon*-atlas, een rapport over de Grevelingen door G. SLOB, *Vogels van de Provincie Groningen*, de midwintertellingen uitgevoerd door *Sovon*, maandelijks vogeltellingen door *Rijkswaterstaat*, en dergelijke. Persoonlijke informaties werden ontvangen van de heren LOTERIJMAN, SCHUPPEN (Lauwersmeer), MEININGER (Zuidwest-Nederland), BAARSEN (Borcu lo), W IJNBERGEN, UIT DE WEERD (IJsselstreek), KUNST (Workumerwaard), KEßLER, BEHLERT, medewerkers van het Biologische Station Zwillbrock (Zwillbrocker Venn), CHRISTENSEN (Denemarken), BUSCHE (Noord Duitsland) en anderen. En natuurlijk zijn er de eigen observaties gedaan in het Zwillbrocker Venn en in de Nederlandse wateren.

Resultaten

Aantallen

De melding in *Het Vogeljaar* van veertien flamingo's op 21 augustus 1971 nabij Saeftinge was de eerst bekende melding van een grote groep van deze vogels. In de jaren daarna waren er diverse meldingen van kleine groepjes flamingo's in Zeeuwse en Zuid-Hollandse wateren, zonder dat het daarbij ging om

spectaculaire aantallen. In de jaren zeventig doken echter wel steeds meer flamingo's op in de noordelijke provincies. In de Lauwersmeer werden in 1975, 1976, 1977 en 1978 jaarmaxima van respectievelijk 13, 16, 16 en 19 vastgesteld. In een artikel over de Workumerwaard in Het Vogeljaar (VAN DUIN 1978) werd gemeld dat het aantal flamingo's jaarlijks toenam en in 1977 al 21 stuks bedroeg.

In de winter 1977/1978 werden in de Grevelingen maximaal veertien flamingo's geteld en in de winter 1978/1979 was het aantal in Zeeland/Zuid Holland plotseling tot 45 stuks gestegen. Dit wintermaximum is sindsdien op peil gebleven. In sommige jaren zijn de vastgestelde maxima lager geweest, maar in de jaren daarna werd het oude aantal weer bereikt (zie tabel 2).

Het hoogste aantal flamingo's dat ooit op één dag in Nederland werd waargenomen, bedroeg 48 stuks. Op 9 december 1989 werden in de Krammer-Volkerak één flamingo, in de Grevelingen 21, en in de Oosterschelde 26 flamingo's geteld.

De cijfers voor Zuidwest-Nederland zijn zeer betrouwbaar en exact. Rijkswaterstaat voert daar maandelijks tellingen uit. Op één dag worden alle vogels in het gehele gebied geteld, waardoor dubbel tellingen grotendeels vermeden worden. Toch kan hiermee nooit helemaal vermeden worden dat een aantal vogels over het hoofd wordt gezien en niet wordt meegeteld.

Een exacte vaststelling van het aantal flamingo's in geheel Nederland heeft helaas nog nooit plaatsgevonden. Flamingo's zijn vogels die voortdurend tussen voor hen geschikte leefgebieden op en neer trekken. Het is nooit duidelijk of de flamingo's die op een plaats gesignaleerd worden, niet een week voordien op een andere plaats al geteld waren. Dit probleem valt alleen te ondervangen door op alle bekende flamingoplakken simultaan tellingen te houden. De door de Sovon, uitgevoerde midwintertelling voor watervogels komen in de richting, maar zijn toch nog te beperkt van omvang omdat de telling maar één keer per jaar wordt uitgevoerd waarmee de kans dat groepen vogels over het hoofd worden gezien te groot is. De in januari 1993 uitgevoerde telling leverde een aantal van 32 flamingo's op. In november en december 1992 werden echter alleen al aan de Philipsdam veel hogere aantallen gezien.

Verschuivingen

Na 1982/1983 vallen er in de flamingo-aanwezigheid verschuivingen tussen de bekende gebieden op te merken. De vastgestelde aantallen in de Lauwersmeer zijn teruggelopen (zie tabel 2). In 1982 was er nog een seizoensmaximum van achttien stuks; in 1983 was er nog slechts één flamingo te zien. De aantallen die gedurende de zomermaanden in Zeeland en Zuid-Holland werden geteld, werden ook plotseling veel lager. In 1982 waren op 18 mei nog 24 flamingo's in de Grevelingen, en in 1983 verbleven tussen april en augustus in hetzelfde gebied tussen 13 en 24 exempla-

ren. In de zomer van 1984 waren er nog maar vier.

Omstreeks datzelfde moment ontstond er in het Zwillbrocker Venn, een natuurreservaat juist over de Duitse grens bij Groenlo, een flamingobroedkolonie. In 1980 werd er in Zwillbrock voor het eerst een flamingo waargenomen; in 1982 waren er zes. In de jaren daarna nam het aantal flamingo's steeds verder toe. In 1986 werden er 15 geteld, in 1989 bedroeg het aantal 22 en in 1993 waren er zo'n 35 stuks.

Het zwaartepunt van de flamingowaarnemingen in Zuidwest-Nederland, dat in de jaren tachtig in de Grevelingen lag, blijkt zich, na het gereedkomen van de Philipsdam, te hebben verplaatst naar de Krammer-Volkerak. Vanaf de weg die over de dam loopt, zijn de vogels zelfs met het blote oog goed waar te nemen.

Soorten

De meest waargenomen flamingosoort is de Chileense Flamingo. Duidelijk is dat vanaf ongeveer 1985 de Grote Flamingo in aantal flink is toegenomen. Vooral in de jaren negentig zijn aantallen van vier, vijf of zes Grote Flamingo's als zelfstandige groepjes of in een grotere menggroep met Chileense Flamingo's niet ongewoon meer.

In 1993 blijken Grote Flamingo's voor het eerst met zekerheid gebroed te hebben in het Zwillbrocker Venn, samen met de Chileense Flamingo's. In een broedkolonie van dertien flamingonesten waren zes nesten bezet door Grote Flamingo's en was er een gemengd broedpaar van Grote en Chileense Flamingo's. In 1993 moeten er in Zwillbrock dus minstens dertien Grote Flamingo's aanwezig geweest zijn. In totaal waren er tien jonge vogels. Hoeveel per soort is helaas onbekend. Het is heel goed mogelijk dat de op 3 april in de Lauwersmeer gesignaleerde zes Grote Flamingo's nadien naar Zwillbrock gevlogen zijn. De op 18 september aan de Steile Bank waargenomen drie Grote Flamingo's kwamen, gezien de geringe juvenielen die zich in hun onmiddellijke nabijheid ophielden, ongetwijfeld van het Zwillbrocker Venn. De twee Grote Flamingo's die op 9 mei aan de Philipsdam gezien werden, hadden waarschijnlijk niets met Zwillbrock te maken. Ze waren te laat om nog aan het broedseizoen mee te gaan doen en waren te vroeg in Zeeland om al actief aan het broeden te kunnen hebben deelgenomen.

Wat cijfers uit 1992: Op 2 mei werden er drie Grote Flamingo's in de Lauwersmeer gezien. Op 18 oktober waren er vijf aan de Philipsdam. De aanwezigheid van een geringe juveniel in de groep maakt het aannemelijk dat deze vogels uit Zwillbrock kwamen. Niet geheel zekere cijfers gaven voor Zwillbrock in dat jaar een aantal van negen Grote Flamingo's. Onduidelijk is het hoe de waarneming in juli van twee adulte Grote Flamingo's met een bedelende juveniel aan de Philipsdam moet worden verklaard. Deze vogels kwamen hoogstwaarschijnlijk niet van Zwillbrock, want de vier jongen van dat jaar waren bijna zeker alle Chileense Flamingo's.

Het blijft moeilijk om een juist aantal Grote Fla-

mingo's voor Nederland vast te stellen. Onduidelijk is het ook of ze allemaal de winter in de Nederlandse wateren doorbrengen. De Sovon-midwintertelling van 1993 leverde zes Grote Flamingo's op, maar al eerder werd uitgelegd waarom aan dit cijfer geen absolute waarde mag worden toegekend.

In de jaren negentig is ook het aantal meldingen van de Kleine Flamingo (*Phoeniconaias minor*) toegenomen. Vanaf 1990 zijn er zeker acht waarnemingen geweest, waarbij de aantallen van vijf op 9 augustus 1990 bij Bergen op Zoom (Dutch Birding) en drie op 18 juni 1991 in de Hoogwaardpolder (MEININGER) opmerkelijk zijn.

Van 1978 tot 1992 zijn er ook zes meldingen van de Caribische Flamingo (*Phoenicopterus ruber ruber*) opgetekend. Bij meldingen van beide laatste soorten doet zich toch altijd de vraag voor of er wel goed is gedetermineerd. Is zo'n mooi rood-gekleurde Chileense Flamingo niet abusievelijk voor een Caribische Flamingo aangezien? Bewijsfoto's van Kleine Flamingo's tonen aan dat die zich met zekerheid enige malen in Nederlandse wateren hebben opgehouden.

De overige twee flamingosoorten, de Jamesflamingo (*Phoenicoparrus jamesi*) en Andesflamingo (*Poenicoparrus andinus*) leven in het hooggebergte van de Andes in Zuid-Amerika. Ze worden maar weinig in gevangenschap gehouden en beide soorten zijn bij ons nooit vrijvliegend aangetroffen.

Jaarcyclus en trekgedrag

Gedurende de wintermaanden verblijven de meeste flamingo's in de Zeeuws/Zuid-Hollandse wateren. Zelfs bij strenge vorst blijft hier altijd wel open water. Voor flamingo's een levensnoodzaak, omdat ze hun voedsel uit het water moeten zeven. In de andere bekende flamingogebieden in Nederland worden in de wintermaanden ook wel flamingo's gesignaleerd. In de jaren zeventig in de Lauwersmeer soms in vrij grote groepen, maar de laatste jaren eigenlijk alleen als eenling of in zeer kleine groepjes.

Eind maart arriveren de eerste flamingo's in het Zwillbrocker Venn (TREP 1991). In april/mei wordt daar het seizoensmaximum bereikt. De vogels die niet aan het broeden mee doen, trekken al snel weer weg. Gedurende de zomermaanden zijn er meestal enige vogels waar te nemen in de Lauwersmeer, de Workumerwaard, de Oostvaardersplassen, aan de Steile Bank en in de Delta. Of die overzomeraars eerst in Zwillbrock zijn geweest, valt niet vast te stellen. Waarschijnlijk onderneemt een aantal niet-broeders (waaronder jonge vogels) niet eens de reis naar het broedgebied. In augustus/september zijn de in Zwillbrock geboren jongen zo groot dat ze met hun ouders mee kunnen vliegen. In eerste instantie trekken de flamingo's dan naar de Steile Bank in Friesland. De aanwezigheid van de in Zwillbrock in dat jaar geringde jongen in de groep (op 20-10-92: twee juvenielen, op 08-09-93: vier juvenielen, TREP/KEBLER) bewijst dat de vogels inderdaad (zeker voor

een deel) uit Zwillbrock zijn gekomen. Waarnemingen van geringde jongen, al of niet vergezeld van adulten, in tussenliggende gebieden (04-09-90: twee juvenielen in de Bolwerksweiden bij Deventer, UIT DE WEERD; oktober 1992: één juveniel in de Hambroekplassen in Borculo, BAARSEN) maken het aannemelijk dat daar tussenstops zijn gemaakt.

Nog later in het jaar trekken de flamingo's met hun jongen naar de Delta om daar de winter door te brengen. Eind 1986 signaleerde SLOB (1986) hier voor het eerst drie juvenielen. In datzelfde jaar werden in Zwillbrock in de zomer drie jongen gezien. Helaas werden in dat jaar de jonge vogels in Zwillbrock nog niet geringd, maar ook zonder ringbewijs ligt het voor de hand dat het om dezelfde jonge vogels ging. In 1992 en 1993 werden geringde juvenielen aan de Philipsdam aangetroffen. In beide gevallen werden ook geringde vogels van voorgaande jaren in de groep gezien.

De vastgestelde jaarcyclus vertoont grote overeenkomst met het natuurlijke gedrag van de Chileense Flamingo's in Zuid-Amerika. In de Zuid-Amerikaanse zomer broeden de flamingo's op hooggelegen meren in de Andes. Na het broedseizoen trekken ze naar de kust en ze kunnen dan ver tot het zuiden uitwaaiëren.

Het koude, natte weer in Nederland lijkt de Chileense Flamingo's niet te deren. Mogelijk ervaren ze het als milder dan wat ze in hun eigen woongebied in Zuid-Amerika gewend zijn. Chileense Flamingo's broeden daar op hooggelegen meren en het is er zo koud dat zelfs het vulkanisch verwarmde, extreem zoute water 's nachts wel eens dichtvriest. Het enige dat ze nodig hebben, is openblijvend water om hun voedsel te zoeken. En ook met dat voedsel lijkt het wel goed te zitten in de ondiepe Nederlandse wateren. Hoewel nog nooit onderzocht is wat ze in Nederland als voedsel tot zich nemen, is het wel duidelijk dat ze goed gevoed en uitstekend van kleur zijn.

Discussie

Herkomst

Heel vaak heeft men zich de vraag gesteld waar de Chileense Flamingo's vandaan zijn gekomen. Meestal wordt aangenomen dat het gaat om ontsnapte exemplaren uit dierenparken. Deze verklaring voldeed voor LOOHUIS niet (1986). Hij beargumenteerde dat hij zich niet voor kon stellen dat een dierentuin voor twintig- of vijftigduizend gulden handel weg zou laten vliegen door even te vergeten een troepje te leewieken. De enorme vliegprestaties van de flamingo's maakte het voor hem zeer wel mogelijk dat de Chileense Flamingo's op eigen kracht vanuit hun natuurlijke woongebied naar Nederland zouden zijn gekomen.

Inderdaad valt het moeilijk voor te stellen dat dierenparken zomaar hun flamingo's weg laten vliegen. In de regel worden dierenparkflamingo's direct na aankomst of geboorte éénzijdig geleewiekt. Zo'n geamputeerde vleugel groeit nooit meer aan en

de vogels kunnen dus ook nooit meer vliegen. Een enkele in het dierenpark geboren flamingo zou hieraan kunnen ontsnappen, maar een aantal van circa 45 lijkt ongeloofwaardig. Bovendien is nog nooit bekend geworden dat een dierenpark op die manier z'n flamingo's is kwijtgeraakt. Dierentuinflamingo's zijn ook vaak geringd met kleurringen of nummeringen om ze individueel te kunnen herkennen. De enige geringde vrijvliegende Chileense Flamingo's die in Nederland gezien worden, zijn vogels met ringen die in Zwillbrock zijn aangebracht. Particuliere vogelhouders zijn misschien wat minder zorgvuldig en het is dus mogelijk dat uit die hoek een deel van de flamingo's afkomstig is.

Een spontane vestiging, zoals LOOHUIS die veronderstelde, is toch echter niet waarschijnlijk. Flamingo's zijn weliswaar zeer goede vliegers. Ze overbruggen soms wel duizenden kilometers om van het ene gebied naar het andere te trekken. Vooral de Kleine Flamingo's staan daarom bekend. Van Chileense Flamingo's is echter niet bekend dat ze zulke enorme afstanden af gaan leggen, zonder een duidelijk doel voor ogen te hebben. En als ze dat al zouden doen dan zou men toch veronderstellen dat deze soort eerder in het Caribische gebied of Afrika dan in Europa aangetroffen zou worden.

Het is daarom beter voorstelbaar dat een of andere verdwaasde "natuurliefhebber" met opzet de Chileense Flamingo's heeft vrijgelaten om de avifauna te "verrijken", of dat een handelaar met een niet verkoopbare (illegale?) voorraad in zijn maag zat en ze toen maar heeft laten vliegen.

Gezien de populatie-ontwikkeling kan worden aangenomen dat de Chileense Flamingo's in twee groepen in de Nederlandse wateren terecht zijn gekomen. Een groep van circa twintig stuks in begin jaren zeventig, en een tweede groep omstreeks 1978.

Dat de Chileense Flamingo's zich de laatste tien jaar in aantal goed handhaven, heeft zonder twijfel te maken met het feit dat ze sinds 1983 met succes broeden in het Zwillbrocker Venn. Van 1983 t/m 1992 kregen ze respectievelijk 2, 2, 4, 5, 4, 6, 5, 3, 7 en 4 jongen. In 1993 produceerde een gemengde broedkolonie van Chileense en Grote Flamingo's tien jongen. Sterfte en geboorte lijken elkaar in evenwicht te houden. Want hoewel flamingo's een leeftijd tot wel veertig jaar kunnen bereiken, gaan er natuurlijk regelmatig vogels dood. Verscheidene malen zijn er dode exemplaren gevonden. Ook kan niet worden uitgesloten dat af en toe uit gevangenschap afkomstige vogels zich bij de groep aansluiten.

Onduidelijk is ook waar de Grote Flamingo's vandaan komen. Het wegvliegen uit vogelverzamelingen is zeker niet geheel uit te sluiten. Gedurende de zomer van 1990 hielden zich zowel in Flevoland als aan de Steile Bank een exemplaar met een ring op. Ook in september 1993 was aan de Steile Bank een geringde vogel te zien. Waarschijnlijk dezelfde die eerder dat jaar in de Zwillbrocker broedkolonie was gezien. Deze vogels stammen vrijwel zeker uit gevangen-

schap. Want dit waren geen nummerringen zoals die gebruikt worden bij het ringen van de jonge flamingo's in de broedkolonies in de Camargue en in Spanje. Franse ringen zijn hier, voor zover bekend, nog nooit aangetroffen. Toch is uitwaaiing vanuit zuidelijke richting niet uitgesloten. Door beschermende maatregelen is het aantal flamingo's in het westelijk Middellandse Zee-gebied sterk toegenomen. In de Camargue wordt jaarlijks door duidenden broedparen gebroed (JOHNSON 1989). Sinds enige jaren broeden flamingo's ook zeer regelmatig op de Laguna de Fuente de Piedra nabij Malaga en af en toe op andere plaatsen in de omgeving. In 1993 stichtten de flamingo's een tweede Franse broedkolonie en voor het eerst in deze eeuw werd weer met succes op Sardinië gebroed.

Een influx uit Kazakstan is echter ook mogelijk. Bij strenge kou ligt het meer voor de hand dat vogels uit het oosten naar de kust komen vliegen dan dat vogels uit de Middellandse Zee naar het noorden trekken. Waarschijnlijk geldt dat ook voor de vogels die in januari 1985 in het Oostvoornse Meer werden gezien. Er valt nu nog niet te voorspellen in hoeverre de Grote Flamingo's zich blijvend zullen vestigen. Het succesvol broeden in 1993 in het Zwillbrocker Venn (ondanks de slechte zomer), doet vermoeden dat ze zich in de Duits-Nederlandse wateren wel thuis voelen. Het uitvoeren van de Deltawerken in Zuidwest-Nederland, de inpolderingen in het IJsselmeer, waardoor de Oostvaardersplassen en de Workumerwaard zijn ontstaan, en de afsluiting van de Lauwerszee hebben geschikte leefgebieden voor flamingo's gecreëerd.

Ook de aanwezigheid van een flinke groep Chileense Flamingo's zou wel eens van grote invloed kunnen zijn. Een enkele afgedwaalde Grote Flamingo zal als gezelligheidsdier eerder terugkeren naar zijn soortgenoten in het oosten of het zuiden dan een flamingo die hier een groep nauwe verwanten aantreft.

Theoretisch is het mogelijk dat de enkele Kleine Flamingo's die in ons land zijn waargenomen, op eigen kracht naar het noorden zijn komen vliegen. Kleine Flamingo's zijn voortdurend op zoek naar geschikte voedsel- en broedgebieden en leggen daarbij grote afstanden af. Vanuit hun thuisbasis, de Oostafrikaanse Slenk, vliegen ze naar India, Botswana, Namibië, Senegal en Mauritanië. In Mauritanië verblijven gedurende de winter ook veel Grote Flamingo's die uit het westelijk Middellandse Zee-gebied komen. In het voorjaar zouden dan enige Kleine Flamingo's met hun grote familieleden mee naar Spanje en Frankrijk kunnen trekken. En voor een Kleine Flamingo is dan vervolgens de afstand naar Nederland nog maar een peulenschilletje. Dit is de theorie die THIEDE aanhangt (THIEDE & GLOE, 1987). VAN DEN BERG (1987) denkt daar heel anders over. Volgens hem zijn de Kleine Flamingo's die in Nederland gezien worden vrijwel zeker afkomstig uit gevangenschap. Het is bekend dat in de laatste jaren

veel particulieren en dierenparken plotseling Kleine Flamingo's in hun collecties hebben. Een slechte zaak, omdat in tegenstelling tot flamingo's van het geslacht *Phoenicopterus* met Kleine Flamingo's bijna niet te fokken valt, en er dus telkens nieuwe flamingo's (illegaal) moeten worden geïmporteerd om verliezen op te vangen.

CHRISTENSEN (in litteris) is van mening dat alle flamingo's van alle soorten die in Noordwest-Europa worden gezien, afkomstig zijn uit gevangenschap. Hij stelt dat flamingo's een lange levensduur hebben. Alle flamingo's die in de loop van vele jaren in verschillende landen ontsnapt zijn, zijn op zoek gegaan naar een geschikt leefgebied en hebben dat gevonden in de Nederlands-Duits-Deense kustwateren. Daar hebben ze zich aaneen gesloten en uiteindelijk heeft dat geresulteerd in de vrij grote groepen die we nu kennen. Deze theorie verklaart echter niet waarom er na 1985 plotseling zo veel Grote Flamingo's zijn bijgekomen. Zolang er geen duidelijke bewijzen boven tafel komen om welke theorie dan ook te ondersteunen, blijven de vragen over de herkomst bestaan. Zeker ten aanzien van de Grote Flamingo's valt te hopen dat er meer duidelijkheid komt over hun afkomst. Want als zij (of een deel van hen) van wilde afkomst zijn, dan is er toch wel sprake van een bijzondere nieuwe vestiging in ons land. Het is daarom erg jammer dat de CDNA heeft besloten om de registratie van Grote Flamingo's per 1 januari 1993 te staken.

Eén leefgroep

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de flamingo's die af en toe in het Duitse (THIEDE 1987) en Deense (CHRISTENSEN 1992) deel van de Waddenzee gezien worden, deel uitmaken van de Nederlandse groep. De flamingo's die in het voorjaar vanuit Zuidwest-Nederland naar de Oostvaardersplassen, de Steile Bank, de Workumerwaard en de Lauwersmeer trekken, zullen bij de grens niet halt houden. Dat ze bij Zwillbrock de grens oversteken, is al bekend, maar verder noordelijk doen ze dat waarschijnlijk ook. Het bewijs voor deze gedachte zal kunnen worden geleverd als er vanuit die gebieden ook meldingen van in Zwillbrock geringde vogels komen. Verder onderzoek in deze richting zou interessante gegevens op kunnen leveren. Het is in ieder geval duidelijk dat in Denemarken nog nooit in Zwillbrock geringde jongen zijn waargenomen (CHRISTENSEN in litteris). Verder is het opmerkelijk dat in Denemarken de frequentie van flamingowaarnemingen en de aantallen vogels beduidend zijn afgenomen na 1985. Vanaf dat moment is het aantal flamingo's in Zwillbrock gaan stijgen.

Faunavervalsing en hybridisatie

Sommige puristen vinden dat alle dieren die oorspronkelijk niet in ons land voorkwamen, verwijderd dienen te worden. DE NIE (1991, 1993) verzet zich tegen deze drastische opvattingen. Hoe origineel is na het eeuwenlange menselijk ingrijpen de leefomgeving

nog en hoe origineel zijn eigenlijk de flora en fauna nog? Zo'n rigide opvatting zou bovendien elke spontane vestiging van nieuwe levensvormen in de kiem smoren.

Het ziet er naar uit dat de Chileense Flamingo's een eigen plaatsje in de Nederlandse avifauna hebben gevonden. Flamingo's zijn geen agressieve dieren en met hun aanwezigheid verstoren ze geen andere leefgemeenschappen. Daar waar flamingo's in Nederland worden waargenomen, blijken ze in harmonie met de andere vogelsoorten samen te leven.

Er schuilt echter een addertje onder het gras. Chileense en Grote Flamingo's beschouwen elkaar zo zeer als soortgenoten dat zij er niet voor terugdeinzen om met elkaar te hybridiseren. In dierenparken komt dit verschijnsel regelmatig voor omdat verschillende soorten flamingo's door mensen bij elkaar in een verblijf worden gezet. Er is dus sprake van een zekere dwang. Maar ook zonder die dwang blijken de hier vrij levende flamingo's spontaan gemengde paren te vormen. In de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn is dat al zeker twee keer gebeurd. In 1989 slaagde zo'n paar er in een jong groot te brengen. Het ei van het gemengde paar uit 1993 bleek onbevruucht te zijn.

Op zich zou zo'n incidentele hybride nog niet zo erg zijn. Dat komt bij meer vogels voor. Ze verdwijnen vanzelf weer, want hybriden zijn in principe onvruchtbaar. Maar Chileense en Grote Flamingo's blijken zo nauw verwant te zijn, dat hun hybriden wél in staat zijn om zich verder voort te planten (TREP 1993, niet gepubliceerd). Wat er van de hybride uit 1989 is geworden, is niet bekend. Waarschijnlijk is hij niet in leven gebleven.

Het is niet uitgesloten dat hybridisatie in de toekomst vaker op zal treden. Op den duur zou dat er toe kunnen leiden dat er een soort mengvorm gaat ontstaan tussen Chileense en Grote Flamingo's. En dat is toch een zaak die wel in de gaten moet worden gehouden, want ook vanuit de Camargue komen berichten over gemengde paren (CÉZILLY & JOHNSON 1992).

Rui en voedsel

Hoewel er de laatste jaren meer bekend geworden is van de flamingo's in Nederland en Duitsland, blijven er toch nog belangrijke vragen onbeantwoord. Hoe zit het bijvoorbeeld met de rui. Zelfs voor flamingo-experts is het verloop daarvan geen uitgemaakte zaak. Soms wordt aangegeven dat flamingo's hun slagpennen in één keer allemaal verliezen en dus korte tijd niet kunnen vliegen. Anderen zeggen dat de slagpennen om beurten worden gewisseld, waardoor het vliegvermogen tijdens de rui gehandhaafd blijft, en weer anderen beweren dat slechts één keer in de twee jaar wordt geruid. Er wordt ook wel verondersteld dat het verloop van de rui samenhangt met het wel of niet betrokken zijn bij het broeden en de mogelijkheid om direct bij de broedkolonie voedsel te vinden (JOHNSON ET AL 1993). Over het verloop van de rui bij de Nederlands-Duitse flamingo's is tot nu toe weinig bekend.

Ook over het voedsel zoeken bestaan er nog allerlei vragen. Iedereen weet dat flamingo's in zout water leven. De beelden van de flamingokolonies in de sodameren in Afrika en de zoutwingebieden in Frankrijk en op Bonaire zijn bekend. Dat het de flamingo's niet om het zout gaat, maar om de prooidiertjes die juist in het zoute water in grote aantallen voorkomen, is ook wel bekend. Maar hoe lukt het de flamingo's in onze omgeving, in het meestal zoete water, om voldoende voedsel te vinden? Mogelijk is de Krammer-Volkerak de laatste jaren zo aantrekkelijk geworden voor flamingo's vanwege de aanwezigheid van grote hoeveelheden watervlooiën, roeipootkreeftjes en de waterplant *Ruppia (Ruppia maritima maritima)*, waarvan de flamingo's de zaden eten (VERHOEVEN 1980). In een themanummer (1993) gaat Sterna in op de voedselrijkheid van het gebied. Hoe flamingo's hierin passen, is nog niet helemaal zeker. Het is duidelijk dat aan deze interessante vogels nog genoeg valt te onderzoeken.

Samenvatting

Sedert het begin van de jaren zeventig verblijven in de Nederlandse wateren permanent groepen flamingo's. De meeste vogels behoren tot de soort Chileense Flamingo (*Phoenicopterus chilensis*) en het is vrijwel zeker dat ze uit gevangenschap zijn ontsnapt of vrijgelaten. Hun aantal blijft door de jaren heen stabiel. Mogelijk zorgt een in 1983 in het Duitse Zwillbrocker Venn ontstane vrije flamingobroedkolonie voor voldoende aanwas om de onvermijdelijke verliezen te compenseren.

Voorheen werd ook wel eens een enkele flamingo in Nederland waargenomen, maar meestal was die na korte tijd weer verdwenen. Aangenomen kan worden dat dit afgedwaalde Grote Flamingo's (*Ph. ruber roseus*) waren. Vanaf midden jaren tachtig blijkt het aantal Grote Flamingo's in Nederland flink te zijn toegenomen. In 1993 werd er ook door Grote Flamingo's in het Zwillbrocker Venn gebroed en werden jongen grootgebracht. Waar de Grote Flamingo's vandaan zijn gekomen, is onbekend. Dat een deel van hen van wilde herkomst is, kan niet bij voorbaat worden uitgesloten. In hoeverre Grote Flamingo's in Nederland overwinteren en of er sprake is van een blijvende vestiging valt nu nog niet vast te stellen.

Summary

Since the beginning of the seventies groups of flamingos established themselves in Dutch waters. Most birds are Chilean Flamingos (*Phoenicopterus chilensis*) and it is assumed that they escaped or were set free from captivity. Their numbers keep stable through the years. It is quite possible that the breeding colony of free living flamingos in the Zwillbrocker Venn (Germany) which was started in 1983 is successful enough to cope with the inevitable losses. In the preceding years single flamingos had been observed in the Netherlands on several occasions, but generally they disappeared in short time. It is assumed

that they were roaming Greater Flamingos (*Ph. ruber roseus*).

From the mid-eighties a substantial increase in numbers of the Greater Flamingo in Dutch waters could be recorded. In 1993 Greater Flamingos also bred in the Zwillbrocker Venn and young were raised. It cannot be ruled out that at least some of the Greater Flamingos are from wild origin. It is not yet known whether all Greater Flamingo's winter in the Netherlands and whether this is a definite settle.

Litteratuur

- BERG, A.B. VAN DEN (1987)**, Voorkomen, herkenning en status van flamingo's in Nederland. **Dutch Birding** 9: 2-7. Amsterdam: Dutch Birding Association.
- CÉZILLY, F. & JOHNSON, A.R. (1992)**, Exotic Flamingos in the Western Mediterranean Region: A Case for Concern? **Colonial Waterbirds** 15(2): 261-263.
- CHRISTENSEN, R. (1992)**, Flamingoernes forekomst i Danmark. **Dansk Ornitologisk Forening Tidsskr.** 86: 123-127.
- DUIN, G. VAN (1978)**, De Workumerwaard moet nu beschermd worden. **Het Vogeljaar** 26: 110-116. Baarn: Stichting Het Vogeljaar.
- JOHNSON, A.R. (1989)**, Population studies and conservation of Greater Flamingos in the Camargue. In: **Wetlands en Watervogels** (Redactie SPAANS, A.L.): 48-63. Wageningen: Pudoc.
- JOHNSON, A.R., CÉZILLY, F. & BOY, V. (1993)**, Plumage Development and Maturation in the Greater Flamingo *Phoenicopterus ruber roseus*. **Ardea** 81: 25-34. Amsterdam: Nederlandse Ornithologische Unie.
- LOOHUIS, J. (1986)**, Wat vliegt daar voor een vreemdeling? **Grasduinen** 4: 27-31. Haarlem: Dick Molman.
- NIE, H. DE (1991)**, Exoten en Faunavervalting. Amsterdam: Stichting Natuur en Milieu.
- NIE, H. DE (1993)**, De exotenhaat van de natuurbeschermers. **Vogels** 1:20-22 + Naschrift **Vogels** 4:15 en 19. Zeist: Vogelbescherming Nederland.
- SLOB, G. (1986)**, **15 Jaar vogelontwikkelingen in het afgesloten Grevelingenbekken**. Goes: Staatsbosbeheer.
- THEMANUMMER KRAMMER-VOLKERAK (1993)**, **Sterna** 38:57-136. Kerkwerpe: Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland/ Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee.
- THIEDE, W. (1987)**, Bestimmungsmerkmale adulter Flamingos (*Phoenicopteridae*). **Ornithologische Mitteilungen** 39: 36-38.
- THIEDE, W. & GLOE, P. (1987)**, Zwergflamingos (*Phoeniconaias minor*) in Europa. **Ornithologische Mitteilungen** 39: 256-260.
- TREEP, J.M. (1980)**, Flamingo's in het Noorder Dierenpark. **Zoo Informatie** 7: 1-12 (9/23-34).

Emmen: Noorder Dierenpark.
TREEP, J.M. (1991), Zomerverblijf van in Nederland
 gesignaleerde flamingo's. **Dutch Birding** 13:17.
 Amsterdam: Dutch Birding Association.
TREEP, J.M., KEßLER, P. & SCHWÖPPE, W. (1992),
Flamingos in Germany and the Netherlands.
 Voor publicatie in de Nieuwsbrief van de ICBP-
 IWRB Flamingo Working Group.

TREEP, J.M. (1993), Flamingohybridisatie en de
 vraag of de flamingovariëteiten behorend
 tot het geslacht *Phoenicopterus* als één soort
 moeten worden beschouwd. Niet gepubliceerd.
VERHOEVEN, J.T.A. (1980), **The Ecology of**
Ruppia-Dominated Communities in Western
Europe. Proefschrift. Nijmegen: Stichting Stu-
 dentenpers.

Tabel 1. Eenvoudige determinatietabel voor flamingo's.

	Chileense Flamingo <i>Phoenicopterus chilensis</i>	Grote Flamingo <i>Phoenicopterus antiquorum/roseus</i>	Caribische Flamingo <i>Phoenicopterus ruber</i>	Kleine Flamingo <i>Phoeniconaias minor</i>
kleur poten	grijsgroen (in broedtijd geel), rode hielgewrichten en zwemvliezen	donkerroze, gelijkgekleurde hielgewrichten en zwemvliezen	lichtroze-rood, donkerder hielgewrichten en zwemvliezen	helder rood, gelijkgekleurde hielgewrichten en zwemvliezen
kleur snavel	crèmewit, zwart vanaf de knik	donkerroze met kleine zwarte punt	bleek oranje met grote zwarte punt	zeer donkerrood met kleine zwarte punt
postuur	ten opzichte van Grote Flamingo kortere dikkere hals en kortere poten	lange dunne hals en lange poten	gelijk aan Grote Flamingo	in zijn geheel duidelijk veel kleiner dan de andere soorten
kleur veren	lichtroze, onderste deel hals donkerder, enige felrode dekveren	overwegend wit met heel lichtroze waas, hals wat meer roze	overwegend vermiljoenrood	roze, met felle rode veren als vlekjes op de rug
kleur vleugels	rood in de vleugels is aan flanken en als vlag steeds zichtbaar	rood in de vleugels is aan flanken soms zichtbaar, donkerroze vlag	rood in de vleugel is als staartvlag steeds zichtbaar	vlekkerig rood in de vleugels is aan flanken gedeeltelijk te zien

Juvenielen van *Ph. chilensis* en *Ph. ruber roseus* zijn in eerste instantie niet zo gemakkelijk van elkaar te onderscheiden omdat de kleuring van snavel en poten pas na een jaar of twee duidelijk wordt. Daarvóór is de hoofdkleur van de naakte delen bij beiden voornamelijk grijs. In deze periode zal vooral het verschil in postuur bij de determinatie uitkomst moeten brengen. Na de eerste volledige rui is het rood in de vleugels gelijk aan die bij de adulten; bij beide soorten blijven aan de hals nog wat grijsbruine veren zichtbaar tot het 2e à 3e levensjaar.

Tabel 2. Observatiemaxima flamingo's (*Phoenicopteridae*) in bekende Nederlandse flamingogebieden (gebaseerd op ± 600 observaties).

Maas-/Rijn-/Schelde-Delta (Zuid-Holland/Zeeland) 1971-1993/94:

- ZOMER (1 mei - 15 september)

14	-	-	1	-	3	-	11	1	-	-	31	24	4	8	8	-	1	8	1	6	12	2
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93
-	1	-	6	4	3	14	45	35	46	44	31	36	36	32	47	38	23	48	43	42	44	6*

- WINTER (15 september -30 april)

*nog geen exacte gegevens beschikbaar

- Lauwersmeer (gehele jaar) 1971-1993:

4	6	7	7	13	16	16	19	9	5	5	18	1	4	2	5	16	4	2	3	6	3	6
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93
-	-	-	4	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	2	-	4	1	6	4	4	-	1

- Oostvaardersplassen en omstreken (gehele jaar) 1971-1993:

- Friese Kliffen en Workumerwaard en omstreken gecombineerd (gehele jaar) 1971-1993:

71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93
-	-	-	-	-	-	21	±	3	-	8	2	-	5	-	1	2	17	2	7	28	29	24
							25			*							*		*	*	*	*

de gegevens van de Friese gebieden zijn onvolledig

* deze aantallen zijn geteld in augustus/september/oktober

Streepjes (-) in de tabellen geven niet aan dat er in het desbetreffende jaar geen flamingo's in genoemde gebieden voorkwamen. Het betekent slechts dat eventuele observatiegegevens niet bij de opsteller van de tabellen bekend waren. Evenzo zijn observatiemaxima slechts de maxima die aan de opsteller bekend waren. De werkelijke aantallen kunnen dus best hoger zijn geweest.

De meeste flamingo's zijn van de soort Chileense Flamingo (*Phoenicopterus chilensis*). De soort Grote Flamingo (*Ph. ruber roseus*) is kleiner van aantal, maar neemt vanaf 1985 gestaag in aantallen toe. Meestal vormen deze soorten gemengde groepen. Af en toe zijn er ook meldingen van een enkele Caribische Flamingo (*Ph. ruber ruber*) en Kleine Flamingo's (*Phoeniconaias minor*).